

Usos i ideologies lingüístics en famílies mixtes francocatalanes del Principat

Language uses and linguistic ideologies in French-Catalan mixed families in Catalonia

Francesc BERNAT I BALTRONS
Universitat de Barcelona

Data de recepció: 13 de març de 2016

Data d'acceptació: 4 de maig de 2016

RESUM

El nostre objectiu en aquest article és presentar les dades d'un estudi, fet a partir d'entrevistes semidirigides, en el qual s'analitzen els usos lingüístics i les ideologies lingüístiques declarades de deu famílies francocatalanes amb fills que resideixen a Catalunya. Aquest estudi s'emmarca dins el projecte Globalització i plurilingüisme social i familiar en comunitats lingüístiques mitjanes (GLOBINMED) de la Universitat de Barcelona, centrat en l'estudi qualitatiu de diferents tipus de parelles lingüísticament mixtes. Descrivim els usos lingüístics dins la parella, de pares a fills, entre germans i els globals entre tots els membres familiars, així com els diferents factors que influeixen en un major o menor ús del català, i la transmissió de les llengües dels pares als fills. Quant a les ideologies dels entrevistats, hem percebut que giren al voltant d'una concepció jeràrquica de les llengües, en què el castellà i el francès tenen un rang superior al català. Amb tot, també defensen que el català sigui sempre present en les interaccions familiars, al costat del francès o el castellà.

PARAULES CLAU: transmissió lingüística intergeneracional, famílies mixtes francocatalanes, usos lingüístics, ideologies lingüístiques.

ABSTRACT

In this article, which presents data from a project involving semi-structured interviews, we analyse a set of declared language uses as well as linguistic ideologies provided by ten French-Catalan families with school-aged children in Catalonia. This study forms part of the GLOBINMED project at the University of Barcelona focusing on the qualitative study of different types of linguistically-mixed couples. In this paper we describe the language uses between partners, from parents to children, among brothers and sisters and among all the family members together. We include as well several factors that can influence to a greater or lesser extent the use of Catalan and the transmission of the parents' native languages to their children. We noted that the linguistic ideologies of the interviewees involve a hierarchical

CORRESPONDÈNCIA: Francesc Bernat i Baltrons. Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona. A/e: francesc.bernat@ub.edu. A/I: <http://stel.ub.edu/filologiacatalana/>. Tel.: 934 035 612. Fax: 934 035 698.

conception of languages in which Spanish and French acquire a higher status than Catalan. Nonetheless, together with French or Spanish, Catalan is also considered a vehicular language in familiar interactions.

KEYWORDS: intergenerational language transmission, mixed French-Catalan families, language uses, linguistic ideologies.

1. INTRODUCCIÓ

Com és sabut, la transmissió lingüística intergeneracional és la condició prèvia i necessària per a la continuïtat dels grups lingüístics, especialment si es tracta de comunitats minoritzades. Aquesta és la raó per la qual Joshua A. Fishman, un dels fundadors de la sociolingüística, va dir que l'objectiu principal de tota política de recuperació d'una llengua havia de ser el manteniment de la transmissió lingüística entre generacions, sobretot entre pares i fills (Fishman, 1991 i 2001). Per aquest motiu, el manteniment d'un idioma entre les generacions és el principal indicador de la recuperació o l'abandó d'una llengua minoritzada.

Aquest tipus de transmissió, però, pertany al domini privat dels usos lingüístics, per la qual cosa els governs o institucions no poden regular-los, tot i que sí afavorir-ne alguns indirectament. Tanmateix, hi ha un context molt particular de transmissió lingüística entre generacions: les famílies en què cada un dels progenitors pertany a un grup lingüístic diferent, que en aquest article anomenarem *famílies mixtes*. En aquests casos trobem unes interaccions privades entre parlants de dues llengües que poden plasmar-se en una gran diversitat d'actituds i usos lingüístics, els quals, inevitablement, tindran repercussions en la transmissió d'aquestes llengües als fills.

Els països de llengua catalana són un camp d'estudi privilegiat de les famílies mixtes perquè aquests territoris han conegut al llarg del segle xx unes intenses migracions de grups al·lòfons que han transformat profundament l'ecologia lingüística d'aquest espai. Com a dada significativa, Sorolla (2010) ha arribat a la conclusió que al voltant d'un terç de les parelles amb fills de l'àrea de la llengua catalana estan formades per progenitors que tenen llengües pròpies diferents l'un de l'altre, sobretot el català i el castellà (Boix-Fuster, 2009; Boix-Fuster i Torrens, 2011), tot i que cada vegada són més nombroses o visibles combinacions familiars de català i altres grups lingüístics exògens o entre aquests últims (Bernat i Boix-Fuster, 2013).

Una d'aquestes comunitats, petites però rellevants, és la francòfona, la qual és present al Principat des de fa molt temps.¹ En aquest sentit, val la pena destacar que, segons l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població* de l'Institut d'Estadística de Catalu-

1. No ens referim als nombrosos immigrants occitans arribats a Catalunya a l'edat mitjana i a l'edat moderna, que no tenim en compte, sinó als francesos, belgues o suïssos francòfons. Com a exemple significatiu, assenyalem que la Société Française de Bienfaisance de Barcelona va ser fundada el 1849 per Ferdinand de Lesseps, aleshores cònsol, per donar suport als immigrants francesos sense recursos que hi vivien.

nya —Idescat— (2013: 32), els empadronats a Catalunya que declaren tenir el francès com a primera llengua són 38.800 (0,6 % del total)² o, en altres mots, són quantitativament la sisena comunitat lingüística del nostre país. Com podíem esperar, una part d'aquestes persones s'han aparellat amb catalans o catalanes, amb la qual cosa s'han format unitats familiars amb unes combinacions lingüístiques que encara no han estat estudiades qualitativament des de la sociolingüística catalana.³

Una de les característiques que ens sembla més interessant d'aquestes parelles mixtes és el fet que es tracta de contextos familiars en què interaccionen parlants de dues llengües amb un estatus molt diferent: el francès és una sòlida llengua d'estat, estrangera a Catalunya i amb una notable difusió internacional; el català, en canvi, no té el suport decidit d'un estat, és la llengua local i té una escassíssima presència internacional fora de la catalanofonia. Així mateix, tampoc no podem deixar de banda que els francesos instal·lats a Catalunya disposen des de fa temps d'una notable xarxa d'institucions públiques i privades per mantenir i difondre la llengua i la cultura que els és pròpia.⁴

El nostre objectiu en aquest article és esbrinar a partir de les seves declaracions el comportament lingüístic d'una mostra de famílies mixtes francocatalanes, per una banda, i les seves ideologies lingüístiques més significatives, per l'altra. Les dades i els resultats que comentarem han estat extrets d'entrevistes semidirigides fetes a pares i mares amb fills en edat escolar, i formen part del projecte GLOBINMED de la Universitat de Barcelona (projecte FFI 2012-35502, finançat pel Ministeri espanyol d'Economia i Competitivitat), dirigit pel doctor Emili Boix-Fuster, que s'ha centrat en l'anàlisi qualitativa de diferents tipus de parelles lingüísticament mixtes, tant als països catalanòfons com a l'estranger, durant el període 2012-2015.

2. METODOLOGIA I CARACTERÍSTIQUES DE LES FAMÍLIES FRANCOCATALANES ESTUDIADAES

Entre la primavera del 2014 i l'inici del 2016 hem pogut entrevistar deu famílies francocatalanes amb fills en edat escolar. La majoria (vuit) resideixen a Barcelona,

2. Tot i que aquesta xifra és la del total de persones de països francòfons residents a Catalunya, la gran majoria provenen de França. Si hi incloguéssim també la població flotant de francòfons (els qui s'instal·len provisionalment al nostre país o no hi estan empadronats), la xifra seria molt superior. Les cinc primeres comunitats lingüístiques de Catalunya segons la primera llengua declarada són la castellana (55,1 %), la catalana (31 %), l'àrab (2,4 %), la romanesa (0,9 %) i l'amazic (0,7 %).

3. No hem estat capaços de trobar bibliografia anterior a la nostra que estudiï aquest tipus de famílies ni a Catalunya ni a Espanya. En canvi, és molt abundant la bibliografia sobre parelles mixtes amb francòfons al Quebec. Vegeu, per exemple, Bouchard-Coulombe (2011).

4. Com a exemples destacables, citem les quatre escoles franceses de Catalunya (Barcelona, Gavà, Reus i Sant Pere de Ribes), el Liceu francès de Barcelona, l'Institut Francès de Barcelona i les Aliances Franceses de Girona, Granollers, Lleida i Sabadell, a banda de diverses institucions privades (vegeu <http://www.consulfrance-barcelone.org/Associations>).

però n'hi ha dues que viuen fora de la capital catalana, una a Vilanova i la Geltrú i l'altra a Palafolls.⁵ Per això, identificarem les primeres vuit famílies amb l'abreviatura *Bcn* seguida d'un número (que fa referència a l'ordre en què es van fer les entrevistes) i amb *ViG* i *Pal*, respectivament, les altres dues parelles. Per sexes, quatre de les parelles estan formades per un home català i una dona francesa, mentre que les altres sis són d'home francòfon i dona catalana. Tot i que la gran majoria dels francòfons entrevistats són francesos, dos homes tenen altres nacionalitats: *Bcn 6* té doble nacionalitat (francesa i libanesa) i *Bcn 8* és un belga francòfon.

Així mateix, era imprescindible que totes les parelles tinguessin fills en l'etapa de l'escolarització obligatòria (entre els tres i els setze anys) a fi de poder esbrinar quina era la llengua que aquests pares transmeten als fills. Set de les entrevistes van ser fetes entre l'octubre del 2014 i el maig del 2015, i tres (parelles *Bcn 6*, *Bcn 7* i *Bcn 8*) entre el gener i el febrer del 2016, sempre a la localitat de residència de les parelles. En tots els casos, excepte en un,⁶ van ser fetes per l'autor d'aquest article. En la majoria l'entrevistat va ser només la mare, però en una ocasió va ser solament el pare (*Bcn 5*) i en una altra tots dos (*Bcn 4*). La llengua de l'entrevista semidirigida va ser o bé el català, quan l'entrevistat era catalanoparlant, o bé el castellà, quan l'entrevistat era francòfon (tret de la dona de *Bcn 2*, feta en català), i sempre es va demanar quina era la llengua amb què es preferia establir la conversa.

El procés de selecció dels informants va començar a partir de diversos contactes personals, ja que els centres públics francesos de Barcelona no ens van ajudar. Aquestes primeres entrevistes, al seu torn, ens van aportar altres contactes amb famílies francocatalanes que havien conegut en alguna de les entitats públiques o privades franceses esmentades d'aquesta ciutat i amb les quals mantenien relació. Fora de Barcelona, en canvi, les famílies francocatalanes tenen poc contacte entre elles, però la parella *Bcn 8* no es relaciona amb francesos perquè el pare és belga i no s'hi identifica. L'entrevista semidirigida va ser feta a partir d'un guió, ja emprat en altres estudis semblants (vegeu Boix-Fuster i Torrens, 2011: 33), que pretén esbrinar sobretot la història de vida dels membres de la família i les ideologies lingüístiques⁷ més rellevants de l'entrevistat i la seva parella.

5. Es pot considerar Vilanova i la Geltrú com un municipi de la segona corona metropolitana de Barcelona, i Palafolls, de la tercera.

6. L'entrevista de Vilanova i la Geltrú va ser feta per Anna Paradís, aleshores becària del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona.

7. Entenem les ideologies lingüístiques com els «sistemes culturals d'idees sobre relacions socials i lingüístiques, juntament amb el seu carregament d'interessos morals i polítics» (Woolard, 2008: 179).

3. ANÀLISI DE LA MOSTRA

3.1. *Competències lingüístiques declarades*

Pel que fa als membres francòfons, tots saben i usen habitualment el castellà, gairebé tots entenen bé el català i molts són capaços de parlar-hi, però la majoria no l'usen normalment (tret de la dona de *Bcn 2* i els homes de *Bcn 6*, *Bcn 7* i *Pal*). Tots els membres catalanoparlants, a banda del castellà, entenen el francès i són capaços de parlar-lo (llevat de *ViG*), però la gran majoria el fan servir poc, habitualment només quan parlen amb la família política; tan sols tres catalanoparlants l'empren amb més freqüència: l'home de *Bcn 3* i la dona de *Bcn 7*, molt sovint amb el cònjuge francòfon i la dona de *Bcn 6*, en determinades ocasions. Segons els pares, tots els fills saben parlar català, castellà i francès, excepte el fill petit de la parella *Bcn 4*, que encara és nadó. La majoria dels pares també tenen un bon nivell d'anglès i es preocupen perquè els fills també el tinguin.

3.2. *Usos lingüístics declarats en les parelles mixtes francocatalanes*

A continuació, comentarem els usos lingüístics de les deu famílies francocatalanes, que hem esquematitzat a la taula 1 de l'annex, distingint quatre tipus d'interaccions segons els membres que hi intervenen: entre la parella, de pares a fills, entre els germans i quan estan tots junts.

Pel que fa als usos lingüístics entre la parella, ràpidament destaquen dues característiques. La primera és que la llengua d'interrelació entre la gran majoria dels matrimonis (8) és el castellà, sol o en combinació, i la segona, que en molts casos (8) hi ha hagut canvis en la llengua de comunicació de la parella, coincidint sovint amb el naixement dels fills. La primera dada confirma que la llengua preferida de relació entre les parelles lingüísticament mixtes del Principat és el castellà, perquè és l'idioma predominant en totes les relacions entre catalanoparlants i no catalanoparlants. Com sol passar en totes les societats bilingües, la llengua hegemònica —en aquest cas, el castellà— sol associar-se més a la neutralitat (o anonimat), mentre que la dominada —en aquest cas, el català— es relaciona amb l'autenticitat (Woolard, 2008: 182-187), per la qual cosa la primera és sempre la preferida en les relacions entre membres de grups lingüístics diferents.

Quant als canvis en la llengua de relació de la parella, com ja hem avançat, estan motivats sovint pel naixement dels fills i en algun cas també per l'establiment de la residència a Catalunya o a França.⁸ Tot i que no es diu mai explícitament, moltes pa-

8. Abans del naixement dels fills, la parella *Bcn 7* va canviar de l'italià (la llengua del país en què s'havien conegut) al francès quan es van establir a França, abans de residir finalment a Catalunya; les parelles *Bcn 8* i *ViG* van anar abandonant l'anglès inicial per facilitar l'aprenentatge del castellà al membre francòfon. En les altres parelles, el canvi definitiu va ser amb el naixement dels fills. Els altres francòfons ja sabien parlar més o menys castellà des del principi de la relació.

relles solen assumir que l'arribada d'un nou membre implica reorganitzar els usos lingüístics de la unitat familiar, ja sigui canviant la llengua de relació inicial o afegint-ne una altra. En el cas de les parelles francocatalanes, sembla que les opcions triades per les que han decidit fer canvis (totes excepte *Bcn 1* i *Bcn 2*, que mantenen el castellà) estan força equilibrades perquè en quatre es prefereix afegir al castellà una altra llengua de relació (el francès en dos casos i el català en dos més),⁹ mentre que en les altres quatre s'ha abandonat la llengua inicial (castellà, anglès o italià) per una de nova (català en un cas, castellà en dos i francès en l'altre). Sembla detectar-se, a més, un comportament diferenciat de les parelles francocatalanes de dins i fora de Barcelona que van decidir fer canvis: les primeres tendeixen més al reequilibri de les tres llengües en joc donant més paper a una de les dues L1 del matrimoni (quatre dels sis casos), però sense qüestionar el rol del castellà; en canvi, les dues parelles de fora de la capital canvien totalment de llengua de relació, en un cas afavorint el castellà i en l'altre el català.¹⁰ Amb tot, cal comprovar la freqüència d'aquest comportament amb altres entrevistats de fora de Barcelona en futures anàlisis. Sigui com sigui, aquestes modificacions no qüestionen la notable presència del castellà (paral·lela a l'elevat grau de presència social d'aquesta llengua a Catalunya) en els usos de les vuit parelles que han canviat la llengua de relació inicial, ja que en dos casos es consolida com a única llengua de relació i en quatre s'ha acabat combinant amb una altra.¹¹ El castellà només és absent en dues parelles que han fet canvis: una que ha canviat al francès (*Bcn 7*) i una altra al català (*Pal*). Aquestes dues úniques excepcions s'aparten de la resta perquè la primera va adoptar la llengua del país on van anar a viure després del casament, i facilitar així l'aprenentatge del francès a la dona catalana, i la segona viu en un entorn predominantment catalanoparlant.

Respecte a la llengua de relació entre pares i fills, la regla, pràcticament sistemàtica, és que cada pare o mare parli en la seva L1 als descendents; és a dir, que no s'hi detecten casos d'interrupció de la transmissió intergeneracional d'una de les dues llengües de la parella. Aquesta dada és de gran importància perquè mostra que les parelles estudiades no es comporten com altres matrimonis mixtos de Catalunya més proclius a la pèrdua d'una de les llengües amb els fills.¹² A més, tots els entrevistats van declarar que tenien molt clar que volien continuar transmetent la seva llengua. Únicament hi ha tres casos de pares francòfons que semblen qüestionar en part aquesta tendència: el de *Bcn 1*, que combina la seva llengua amb el castellà en adreçar-se als fills, i els de *Bcn 6* i *Bcn 7*, que s'hi han adreçat parcialment en català al princi-

9. En una d'aquestes parelles (*Bcn 6*), el català es va afegir al francès i al castellà inicials.

10. Es tracta de les parelles *ViG* (anglès > castellà) i *Pal* (castellà > català). Les parelles barcelonines que han canviat totalment de llengua són *Bcn 7* (italià > francès) i *Bcn 8* (anglès > castellà). Com es pot veure, sembla que hi hagi força relació amb el fet que la llengua inicial no fos el castellà.

11. Les parelles *Bcn 3* i *Bcn 5* s'han decantat per combinar castellà i francès, mentre que *Bcn 4*, català i castellà. La parella *Bcn 6* combina les tres llengües.

12. Vegeu, per exemple, la transmissió lingüística en les parelles mixtes de catalans amb gallecs i italians a Boix-Fuster i Torrens (2011).

pi. Com és sabut,¹³ els homes i les dones de les parelles mixtes, segons els casos o contextos, poden tenir comportaments lingüístics diferents respecte als fills i decidir no transmetre'ls la seva llengua. De tota manera, aquests tres casos serien excepcionals. Per una banda, l'entrevistat *Bcn 1*, un home prejubilat que va arribar fa molts anys a Catalunya, està acostumat a comunicar-se amb tothom en castellà, incloent-hi la seva dona, per l'entorn amb què es va trobar en arribar al país als anys quaranta. Per altra banda, *Bcn 6* és un home que ha volgut fer l'esforç d'integrar-se en català a causa del seu origen no europeu i *Bcn 7* va aprendre primer el català que el castellà perquè es va integrar a partir de l'entorn catalanoparlant de la dona. Tot i així, el primer no ha abandonat del tot la llengua pròpia amb les filles i, a més, les va enviar a l'escola francesa per assegurar-se que la mantindrien; el segon, escolaritzarà aviat tots els fills en francès i ara usa el català només a vegades amb el petit, que encara no té el francès consolidat (abans havia fet el mateix amb la filla mitjana); el tercer ara ja només els parla en francès i també van decidir amb la dona escolaritzar-los en aquesta llengua. A aquests tres casos, hauríem d'afegir també l'home català de la parella *Bcn 3*. La seva dona, francòfona, ens va comentar que va ser ella qui el va animar a parlar només en català als fills, perquè al principi barrejava aquesta llengua amb el francès o el castellà. En realitat, doncs, no es detecten casos d'abandó intergeneracional d'una de les llengües en aquestes parelles francocatalanes sinó algunes vacil·lacions, sovint només temporals, en homes.

Pel que fa a la llengua de relació entre els germans de les famílies entrevistades, hem trobat una casuística diferent. A més, el nombre de famílies entrevistades és una mica menys significatiu, ja que es redueix de deu a vuit (la parella *ViG* té un únic fill i el germà petit de *Bcn 4* és encara nadó). Amb tot, una dada és clara: els germans solen decantar-se només per una de les llengües dels pares i rarament la combinen amb una altra (excepte les germanes grans de *Bcn 2*). La tendència més general és que els germans triïn la llengua de la mare per comunicar-se entre ells, excepte en les germanes de la parella *Bcn 2*. En aquesta família hi ha un comportament diferenciat entre les dues germanes més grans (que combinen el castellà i el francès) i la petita (que només se'ls adreça en francès). Segons que ens va explicar la dona francòfona de *Bcn 2*, la germana petita és la que ha passat més temporades amb la família de la mare i la que més s'ha relacionat amb nenes franceses a l'Escola Ferdinand de Lesseps on estudia, mentre que el grup d'amigues de les dues grans, que també han estudiat a la mateixa escola, es relaciona bàsicament en castellà.¹⁴ A aquest fet, cal sumar-hi que es tracta d'una família amb un estatus socioeconòmic elevat, cosa que afavoreix la presència del castellà al seu entorn social. Així, en aquest cas, a més de la tendència a adoptar la llengua de la mare, s'hi afegiria un altre factor: la tria de la llengua predo-

13. Vegeu, per exemple, els estudis de Querol (2000) i Mas i Montoya (2011) sobre la transmissió lingüística per sexes en parelles mixtes català-castellà valencianes. Com a reflexió més global, vegeu Klerk (2001).

14. Tots els entrevistats que duen els fills a l'Escola o al Liceu francès de Barcelona ens han comentat que la llengua predominant entre els alumnes, sigui quin sigui el seu origen, és el castellà.

minant en l'entorn de residència i en les relacions socials, que hauria afectat sobretot les dues germanes grans. Caldria, doncs, tenir un corpus més gran d'entrevistes a germans de famílies francocatalanes per esbrinar fins a quin punt és l'idioma de la mare o el de l'entorn el factor més determinant en la tria de la llengua dels germans, tot i que les dades que tenim apunten sobretot al primer. Així mateix, caldria esbrinar també com actuen els fills de les famílies francocatalanes que viuen en un entorn francòfon o fora de Catalunya a fi d'avaluar la força de l'entorn en aquest tipus d'usos.

Finalment, l'últim dels usos familiars investigats, la llengua de relació entre tots els membres alhora, és el que presenta la variació més gran de resultats i, per tant, més complexitat. Cal dir que els resultats d'aquesta pregunta poden haver estat condicionats per les percepcions personals de l'entrevistat, ja que no sempre els resultava fàcil contestar-la, per la qual cosa caldria tenir un corpus més gran d'entrevistes i fer, fins i tot, observació directa. Tot i així, l'ús majoritari declarat en les famílies francocatalanes quan tots els membres estan junts és el de combinar, en proporcions diferents, les tres o dues llengües que solen emprar: català, castellà i francès. Fins i tot, les famílies que declaren usar-ne sobretot una n'utilitzen alguna de les altres dues puntualment. Hi ha, doncs, una gradació de resultats: des de les famílies que combinen les tres llengües, seguides per les que n'empren sovint dues, fins les que n'usen sobretot una. En tot cas, hi ha una dada que ens sembla significativa: cap família no ha declarat que usa preferentment o el català o el francès, però dues (*Bcn 1* i *ViG*) sí que prioritzen el castellà. Aquests dos darrers casos, així com les sis parelles que combinen el castellà amb una o dues llengües (*Bcn 2*, *Bcn 3*, *Bcn 4*, *Bcn 5*, *Bcn 6* i *Bcn 8*), il·lustren una vegada més la força del castellà com a llengua d'interrelació neutra a Catalunya, ja que no és la L1 de cap dels membres. Només dues famílies, *Bcn 7* i *Pal*, queden al marge de l'ús del castellà (combinen només el francès i el català), però cal tenir present que la parella de Palafolls usava només el castellà abans del naixement del fills i que la *Bcn 7* va viure a França durant uns quants anys i que en arribar a Catalunya l'home es va integrar a l'entorn catalanoparlant de la dona. Pel que fa a la justificació d'aquests usos, la resposta més freqüent és que cada membre canvia de llengua segons a qui s'adreça. Alguns entrevistats també afegeixen que a vegades l'estat d'ànim o una determinada temàtica pot implicar un canvi de llengua. En tot cas, hauríem de tenir més dades o fer observació directa per arribar a conclusions més afinades sobre aquest tipus d'usos lingüístics, gens fàcils de precisar d'altra banda.

3.3. Ideologies lingüístiques de les parelles francocatalanes

A continuació, sintetitzarem les ideologies lingüístiques més destacades dels entrevistats, ja que no hem pogut conèixer el punt de vista dels fills i el de l'altre cònjuge directament. No creiem que això distorsioni gaire els resultats perquè quan vam fer l'única entrevista conjunta a una parella (*Bcn 4*) vam observar que un dels membres es cohibia sovint i no volia contradir l'altre; fins i tot, no va voler respondre a alguna pregunta sobre les ideologies. Presentarem primer les opinions dels membres france-

sos i després les dels catalans; en ambdós casos ens centrarem en les seves idees sobre la llengua de l'altre cònjuge i el manteniment de la llengua pròpia amb els fills. Evidentment, quan l'altre membre no era present a l'entrevista (la gran majoria dels casos), ens hem refiat del que ens explicava sobre ell o ella el seu cònjuge.

Pel que fa als membres francòfons entrevistats, quatre mares (*Bcn 2*, *Bcn 3*, *Bcn 4* i *ViG*) i un pare (*Bcn 5*), tots van declarar que no sabien res o pràcticament res sobre el català abans d'arribar i que, a tot estirar, l'identificaven amb un *patois* sense gaire importància ni vitalitat. Passada la sorpresa inicial, van adonar-se que el català era fàcil d'entendre en poc temps i que almenys era necessari un coneixement passiu d'aquesta llengua si es volia viure a Catalunya; alguns, fins i tot, van començar a parlar-lo. Tanmateix, tots declaren que no és necessari parlar català a Catalunya perquè els catalans saben perfectament el castellà, una llengua que la majoria dels entrevistats considera més útil i amb molta més difusió geogràfica. És a dir, en el fons la gran majoria dels francòfons entrevistats considera el català com una llengua menys important que el castellà o, en tot cas, d'ús estrictament local. Alguns també han afegit que és molt difícil de parlar català amb correcció i que, com el francès, necessita moltes hores d'esforç i estudi, per la qual cosa prefereixen el castellà, llengua que la gran majoria ja coneixia abans de venir.¹⁵ Només dos dels set membres francòfons parlen català amb assiduïtat (*Bcn 2* i *Pal*): el primer perquè és una persona preocupada per la protecció de la diversitat lingüística,¹⁶ i el segon, perquè la localitat on resideix i treballa és predominantment catalanoparlant. També cal dir que els homes francòfons de *Bcn 6* i *Bcn 7* fan un ús més o menys equilibrat de les tres llengües en la seva vida diària i laboral. Els altres francesos entrevistats són capaços de parlar català, amb més o menys dificultats, però només l'empren molt ocasionalment. Amb tot, respecten la decisió del cònjuge de transmetre el català als fills i alguns, fins i tot, han hagut de defensar la parella davant les seves famílies, que no acabaven d'acceptar que els seus néts o nebots fossin criats en una llengua «regional» com el català.¹⁷ En definitiva, no són hostils al català, però la majoria creu que el coneixement passiu d'aquesta llengua és suficient per viure i treballar a Catalunya, a diferència de la pràctica del castellà, que consideren necessària.

Respecte a les seves actituds i accions sobre la transmissió lingüística als fills, tots declaren que tenien molt clar que els parlarien francès i subratllen que els és impensable no haver-ho fet així: consideren que seria un trencament dels lligams amb la seva identitat francesa que ni ells ni les seves famílies no podrien assumir. Així mateix, manifesten que no creuen suficient parlar-los en francès perquè tenen por que l'entorn els en faci perdre la competència o les ganes d'usar-lo. Per això, a més de

15. Només la dona francòfona de *ViG* i els homes de *Bcn 7* i *Bcn 8* no sabien castellà. Per això la primera llengua de relació amb la parella va ser una altra (l'anglès o l'italià).

16. A més, és l'única entrevistada francòfona que és filla d'un matrimoni mixt, cosa que la va predisposar a estudiar i interessar-se per les llengües. Amb tot, la seva primera llengua és el francès.

17. També ens han comentat que aquestes reticències s'acaben quan els nens, passats els primers dubtes o interferències, ja discriminen perfectament les dues llengües, sobretot a partir dels quatre anys.

parlar sempre en francès als fills, tots combinen diferents estratègies suplementàries per assegurar-se que seran «bilingües o trilingües purs» o «perfectes». ¹⁸ Entre aquestes, l'acció més habitual és escolaritzar-los en la xarxa educativa francesa de Catalunya, cosa que alguns no es poden permetre pel lloc de residència o per la despesa econòmica que suposa. Per aquesta raó, *Bcn 4* i *Bcn 5* han creat una associació amb altres matrimonis mixtos perquè puguin fer activitats extraescolars en francès. Així mateix, els pares francòfons solen prioritzar el consum d'audiovisuals o publicacions en francès a la llar (contes, llibres, còmics, vídeos, TV per satèl·lit, etc.) a fi que els fills reforcin la seva competència en aquesta llengua. Per acabar, una altra acció és mantenir amb assiduitat els vincles amb la família francesa, normalment els avis, ja sigui amb visites d'aquests a Barcelona o passant totes les vacances al país veí.

Els membres catalanoparlants de les parelles entrevistats (les dones de *Bcn 1*, *Bcn 6*, *Bcn 7*, *Bcn 8* i *Pal*, i l'home de *Bcn 4*) tenen una visió del francès semblant a la dels seus cònjuges: també consideren que aquesta llengua té més potència cultural i socioeconòmica que el català, que és fàcil d'aprendre i valoren molt positivament que els seus fills siguin bilingües (o trilingües) per les oportunitats laborals que això els pot facilitar i perquè tots consideren que el bilingüisme és una gran riquesa. Molts d'ells saben parlar francès, però no l'usen gaire amb la parella o només en ocasions. Com la majoria dels catalanòfons, consideren normal adreçar-se en castellà als qui no ho són i tenen una forta predisposició a la convergència amb la llengua de l'interlocutor no catalanoparlant. ¹⁹ Per això, la majoria ha mantingut el castellà amb la parella, sol o en combinació. Amb tot, tres cònjuges catalanòfons (*Bcn 4*, *Bcn 6* i *Pal*) han introduït el català amb la parella després del naixement dels fills, el primer perquè és un home força sensibilitzat per la llengua, el segon perquè sovint no s'adona de quina llengua li està parlant i el tercer per l'entorn en què viuen. Cal dir que la dona catalana de *Bcn 6* és filla d'un matrimoni mixt que acostuma a barrejar el català i el castellà de manera aleatòria amb el mateix interlocutor, tot i que ella es considera predominantment catalanòfona i aquesta és la llengua que transmet als fills. En canvi, la dona catalana de *Bcn 8*, de mare castellana i pare català però que també es considera catalanoparlant, sempre té molt clar la llengua que utilitza.

Pel que fa als fills, la majoria considera normal transmetre'ls el català pel fet de ser catalans i viure a Catalunya i manifesten no haver tingut dubtes en aquest sentit. Fins i tot, alguns han afegit, amb molts matisos i sovint englobant-ho dins una defensa del bilingüisme o el plurilingüisme, que és una manera d'afavorir la llengua i la cultura catalanes perquè són conscients de les debilitats que encara presenta el seu ús social. Tot i així, dues dones catalanes (*Bcn 1* i *Pal*) han reconegut que no saben si haurien parlat català als fills en el cas d'haver anat a viure a França. En un altre cas (*Bcn 3*), fins i tot, va ser la dona francesa qui va ajudar el marit a acabar de decidir-se únicament pel català, perquè al principi combinava aquesta llengua amb el francès o el

18. Transcrivim les paraules exactes que van emprar molts dels entrevistats francòfons.

19. L'home català de *Bcn 3*, fins i tot, ha introduït el francès en la relació amb la dona, combinant-lo amb el castellà.

castellà en adreçar-se als fills. En la resta de casos, però, els catalanoparlants entrevistats asseguren que haurien mantingut la llengua amb els fills si s'haguessin establert a França. En definitiva, i malgrat el manteniment generalitzat de la llengua amb els fills, una petita part dels membres catalanoparlants de les parelles entrevistades semblen tenir una vitalitat etnolingüística subjectiva més baixa que la dels seus cònjuges francòfons.

4. CONCLUSIONS

Malgrat que pràcticament tots els membres de les parelles francocatalanes entenen i saben parlar la llengua de l'altre cònjuge, les seves competències lingüístiques declarades no se solen traduir en un ús combinat del català i el francès, sinó que s'acostumen a guiar per les normes d'ús lingüístic més generalitzades al nostre país. En aquest sentit, és significatiu que la majoria dels francòfons entrevistats emprin habitualment el castellà i que els seus cònjuges catalanoparlants també usin predominantment aquesta llengua com a mitjà d'interrelació amb les persones provinents d'altres grups lingüístics, fins i tot dins la família. En aquest sentit, el nostre estudi il·lustra, una vegada més, la força del castellà com a llengua d'interrelació grupal a Catalunya, així com la preferència dels francòfons entrevistats per les llengües d'estat. Amb tot, això no impedeix que una bona part de les famílies francocatalanes, a més del castellà, usin també en graus diferents el català i el francès, per la qual cosa podem arribar a la conclusió que els seus usos lingüístics familiars són sobretot trilingües més que bilingües.

A partir d'aquestes dues tendències generals, una anàlisi més detallada mostra que el castellà, per una banda, i el català i el francès, per l'altra, es reparteixen els usos familiars segons els participants que hi intervenen. Així, el castellà és molt present en les interaccions entre la parella i en el conjunt de la família, tot i que no sempre en exclusiva, especialment en aquest darrer cas. El francès i el català, en canvi, es mantenen sòlidament en la relació entre pares i fills (i, per tant, en la transmissió intergeneracional), l'únic àmbit que no és compartit pràcticament mai amb el castellà. Els usos lingüístics entre els germans són l'altre àmbit en què el castellà no sol penetrar i que semblen estar relacionats sobretot amb la llengua de la mare, sigui el català o el francès. Tot i així, aquests usos presenten excepcions en algunes famílies, que poden ser explicades per altres factors, com l'adaptació a la llengua predominant en l'entorn de residència o les ideologies lingüístiques d'algun dels membres. A més, cal reconèixer que hem treballat amb un corpus reduït i que aquestes primeres conclusions haurien de ser reforçades amb més entrevistes a famílies francocatalanes.

Pel que fa a les ideologies lingüístiques d'aquestes famílies, el nostre estudi ha detectat que giren a l'entorn d'una visió jeràrquica dels usos lingüístics. Així, les parelles solen assumir que les llengües en contacte a la unitat familiar (català, castellà i francès) no tenen el mateix rang i, per això, les categoritzen de manera diferent: el castellà i el francès (per aquest ordre) són llengües més importants que el català perquè són llengües d'estat amb una gran difusió internacional i potencial econòmic, mentre que

el català és només una llengua local, tot i que almenys necessària d'entendre si es viu aquí. Tanmateix, i malgrat que a primera vista pugui semblar incompatible amb la valoració que acabem d'esmentar, les parelles estudiades també solen defensar que totes tres llengües han de tenir algun paper dins les interaccions familiars. Això explica, per una banda, la gran valoració del bilingüisme o el trilingüisme que fan aquestes famílies (tot i que en el fons no sigui igualitari) i, per l'altra, els canvis en els usos entre la parella relacionats amb el naixement dels fills o la decisió de mantenir la transmissió intergeneracional de les dues llengües, accions que interpretem com un intent de reequilibrar la llengua que es considera més amenaçada o feble dins l'entorn familiar (que pot ser tant el català com el francès).

Aquesta arquitectura sociolingüística, però, no és del tot sòlida, ja que alguns dels membres catalanoparlants entrevistats admeten que probablement no haurien mantingut la seva llengua amb els fills en el cas de viure a França, mentre que tots els seus cònjuges francòfons transmeten i fan tot el possible per mantenir el francès amb la seva descendència, malgrat residir a Catalunya. Sembla clar, doncs, que la vitalitat etnolingüística dels darrers és un xic superior a la dels autòctons, tot i que la diferència no sembla acusada perquè tots declaren que es preocupen per fer compatibles les llengües en contacte a la família.

Amb tot, aquesta última dada palesa que els usos de les parelles lingüísticament mixtes francocatalanes poden variar significativament segons el lloc de residència, un factor que haurem de tenir molt en compte en anàlisis posteriors. Així mateix, una altra recerca pendent de fer és comparar els usos i ideologies lingüístics d'aquesta mostra catalana amb els d'altres parelles mixtes amb presència de francòfons d'altres llocs del món.

5. ANNEX

TAULA 1
Usos lingüístics de les famílies entrevistades

Codi de la família	L1 Dona ²⁰	L1 Home	Nombre de fills	Llengua entre la parella ²¹	Llengua amb els fills ²²	Escola/extraescolars en francès ²³	Llengua entre germans	Llengua reunions familiars
Bcn 1	cat.	fr.	3	cast.	D: cat. H: fr./cast.	escola fr.	cat.	sobretot cast.
Bcn 2	fr.	cat.	3	cast.	D: fr. H: cat.	escola fr.	fr. (cast.) ²⁴	cast./cat./fr.
Bcn 3	fr.	cat.	2	fr./cat. (cast.)	D: fr. H: cat.	escola fr.	fr.	cast./cat./fr.
Bcn 4	fr.	cat.	2	cat./cast. (cast.)	D: fr. H: cat.	extraescolars fr.	germà petit nadó	sobretot cat./fr.
Bcn 5	cat.	fr.	2	fr./cast. (cast.)	D: cat. H: fr.	extraescolars fr.	cat.	cast./cat./fr.
Bcn 6	cat. ²⁵	fr. ²⁶	3	fr./cast./cat. (fr./cast.)	D: cat. H: fr./cat. ²⁷	escola i extraescolars fr. (en part) ²⁸	cat.	sobretot cat./fr.
Bcn 7	cat.	fr.	3	fr. (italià)	D: cat. H: fr.	escola fr.	cat.	cat./fr.
Bcn 8	cat.	fr.	2	cast. (anglès)	D: cat. H: fr.	—	cat.	sobretot cat./fr.
ViG	fr.	cat.	1	cast. (anglès)	D: fr. H: cat.	escola fr.	fill únic	sobretot cast.
Pal	cat.	fr.	2	cat. (cast.)	D: cat. H: fr.	—	cat.	cat./fr.

20. Emprem les abreviatures fr. (francès), cat. (català) i cast. (castellà).

21. Entre parèntesis, la que van començar a usar a l'inici de la relació si després hi ha hagut canvis. Si no s'especifica, no hi ha hagut canvis.

22. D: dona; H: home.

23. Si no s'indica res, els fills estudien en escoles catalanes o fan extraescolars en català, castellà o anglès. En el cas de les famílies barcelonines que envien els fills a l'escola francesa, es tracta de l'escola Ferdinand de Lesseps o bé el Liceu francès de Barcelona; en el cas de la família vilanovina és l'escola Bel Air. Per altra banda, Bcn 4 i Bcn 5 formen part d'una associació de parelles francocatalanes de Barcelona que organitzen activitats extraescolars en francès per als fills un cop a la setmana.

24. Les dues germanes grans combinen el francès i el castellà; la petita només usa el francès.

25. La dona catalana de Bcn 6, així com la de Bcn 8, provenen d'una família bilingüe català-castellà. Amb tot, es consideren catalanoparlants.

26. Es tracta d'un home nascut al Líban de pares arabòfons, però que va ser criat a França des de molt petit. La seva mare, a més, li parlava sobretot en francès. Ha reaprès l'àrab d'adult perquè el parlava amb moltes dificultats, però mai no l'ha usat amb els fills.

27. En alguna ocasió encara s'adreça al fill petit en català.

28. El germà gran va anar durant tres anys a l'escola francesa, però després ha anat a una escola catalana; la germana mitjana sempre ha anat a una escola catalana però fa extraescolars en francès i el germà petit encara va al parvulari en català. Tanmateix, els pares han decidit que el proper curs tots vagin a l'escola francesa.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BERNAT, F.; BOIX-FUSTER, E. (2013). «Les identités dans les familles bilingues: un indicateur de la vitalité ethnolinguistique d'une minorité. L'exemple catalan». A: ALÉN GARABATO, C. (ed.). *Gestion des minorités linguistiques dans l'Europe du XXIe siècle*. Limoges: Éditions Lambert-Lucas, p. 129-140.
- BOIX-FUSTER, E. (2009). *Català o castellà amb els fills?: La transmissió de la llengua en famílies bilingües a Barcelona*. Sant Cugat del Vallès: Rourich.
- BOIX-FUSTER, E.; TORRENS GUERRINI, R. (ed.) (2011). *Les llengües al sofà: El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*. Lleida: Pagès.
- BOUCHARD-COULOMBE, C. (2011). «La transmission de la langue maternelle aux enfants: le cas des couples linguistiquement exogames au Québec». *Cahiers Québécois de Démographie*, vol. 40, núm. 1, p. 87-111.
- FISHMAN, J. A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- (2001). *Can threatened languages be saved? Reversing language shift revisited: A 21st century perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- IDESCAT Vegeu Institut d'Estadística de Catalunya.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2013). *Enquesta d'usos lingüístics de la població*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya. Disponible en línia a: <<http://www.idescat.cat/cat/idescat/publicacions/cataleg/pdfdocs/eulp2013.pdf>> [Consulta: desembre 2015].
- KLERK, V. de (2001). «The cross-marriage language dilemma: His language or hers?». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol. 4, núm. 3, p. 197-216.
- MAS, A.; MONTOYA, B. (2011). *La transmissió familiar del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- QUEROL, E. (2000). *Els valencians i el valencià: Usos i representacions socials*. Paiporta (València): Denes.
- SOROLLA, N. (2010). «Famílies lingüísticament mixtes segons l'enquesta EULP08». *Butlletí del Cercle XXI*, núm. 8. Disponible en línia a: <<http://www.cercle21.cat/ca/butlleti/8/index.html>> [Consulta: desembre 2015].
- WOOLARD, K. (2008). «Les ideologies lingüístiques: una visió general d'un camp des de l'antropologia lingüística». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 49, p. 179-199.